

Å lese bibelfortellinger på en etisk ansvarlig måte – i Sør-Afrika (og i Norge)

Bibelen er en bok full av fortellinger. De handler om Gud, selvfølgelig, men enda mer om de mennesker han har skapt til å leve sammen på den jord han har gitt. Bibelens fortellinger er gamle, to til tre tusen år gamle. Likevel opplever mange bibellesere dem som svært så aktuelle, og bibelfortellingene blir derfor brukt til å tolke og gi mening til livet slik det oppleves her og nå. I det følgende skal vi se på et par eksempler på en slik aktuell bruk av en bibelfortelling. Eksemplene er hentet fra Sør-Afrika, og kan derfor kanskje virke litt fjerne. Samtidig er det jo gjerne slik at vi trenger litt avstand for å se dybden i et spørsmål, og de sørafrikanske eksemplene kan forhåpentligvis hjelpe oss til å være bevisste på hvordan vi selv leser bibelfortellinger inn i vår norske hverdag.

De seks første bøkene i Bibelen består av mange småfortellinger, som så er satt sammen til én gjennomgående fortelling om israelsfolket. Første Mosebok forteller om israelsfolkets fedre (Abraham, Isak og Jakob) i det land (Kanaan/Israel) Gud gav dem, og om hvordan de endte opp som flyktninger i Egypt. Andre Mosebok forteller om hvordan flyktningene ble til slaver, om hvordan slavene ropte til Gud om hjelp, og om hvordan Gud – gjennom Moses – førte dem ut av slaveriet i Egypt. Tredje, fjerde og femte Mosebok forteller om hvordan Gud så førte folket fra Egypt, i en førtiårig vandring gjennom Sinaiørkenen, i retning Det lovede land, Kanaan. Endelig forteller så den sjettede boka, Josvas bok, om hvordan israelsfolket sloss med innbyggerne i Kanaan/Israel og etterhvert erobrer landet og slår seg ned der.

Fortellingen om hvordan Gud redder Israelsfolket fra slaveriet i Egypt og fører dem tilbake til Det lovede land har vært og er populær lesning i mange sammenhenger. Sør-Afrika – et land kjent for sin historie med raseskille (apartheid) og langvarig «hvit» undertrykking av «svarte» – er spesielt interessant her. Der har nemlig deler av de «hvite» og «svarte» miljøene lest denne bibelfortellingen inn i sin sørafrikanske sammenheng, men gitt den helt forskjellige tolkninger.

- På den ene siden har noen av de «hvite» miljøene tradisjonelt lest fortellingen om erobringen av Det lovede land i lys av egne erfaringer av koloniseringen av Sør-Afrika. De såkalte boerne (settlere med bakgrunn i Nederland og Frankrike) trakk på 1800-tallet innover i det sørlige Afrika, i et forsøk på å slippe unna den britiske kolonimakten i Cape Town. Selv forsto de seg da som det undertrykte «Israel», britene ble forstått som slavedriveren «Egypt», og ulike afrikanske folkegrupper ble forstått som «innbyggerne i Kanaan». En tekst som 2. Mosebok 3 kan uttrykke deres anliggende. Her fortelles det om Gud som ser israelsfolkets nød i Egypt, og som så svarer på dette med å befri dem fra slaveriet og føre dem til det lovede land (v. 6-8a). Samtidig er det en del av fortellingen at det lovede land ikke var tomt, det bodde noen der fra før (v. 8b). Dette siste er et viktig motiv i Josvas bok med dens fortellinger om hvordan israelsfolket erobret det lovede land, se for eksempel en tekst som Josva 6.
- På den andre siden har noen av de «svarte» miljøene – i løpet av de siste to eller tre generasjonene – lest den samme fortellingen om undertrykkingen av israelsfolket i lys av sine egne erfaringer av undertrykkelse og apartheid i Sør-Afrika. Selv forstår de seg da som det undertrykte «Israel» som roper til Gud om frihet, mens apartheidmyndighetene blir forstått som slavedriveren «Egypt» og et Sør-Afrika frigjort fra apartheid ble forstått som «det lovede land». Også her kan en tekst som 2. Mosebok 3 uttrykke deres anliggende. Vekten legges da mer på denne tekstens hovedmotiv om den medlidende Gud som frigjør sitt folk, enn på bimotoivet om at det allerede var noen som bodde i det lovede land.

Det dreier seg altså om én fortelling, men to helt forskjellige tolkninger. Hvordan kan dette forklares? De fleste av oss vil rent umiddelbart ha sympati med de «svarte» ofrene for apartheidsystemet og deres tolkning av bibeltekstene. I så fall må vi spørre oss hva det er som gjør deres lesning av bibelfortellingen bedre (eller rettere) enn de «hvite» undertrykkernes lesning? To momenter er viktige her:

- På den ene siden gjør de to lesergruppene omtrent det samme. Begge leser bibelfortellingen inn i sin egen situasjon, og begge har et positivt utgangspunkt: de «hvite» boerne, som ønsket frihet fra britisk koloniherrdømme, og de «svarte», som ønsket frihet fra undertrykkelse basert på apartheid.
- På den andre siden er det likevel en vesensforskjell mellom de to lesningene. Og denne forskjellen har med konsekvensene av de to lesningene å gjøre. Konsekvensen av boernes lesning ble etter hvert en praksis og en ideologi som undertrykte de «svarte» folkegruppene i Sør-Afrika, mens konsekvensen av de «svartes» lesning har vist seg å være en nasjon preget av frihet og menneskeverd for alle innbyggere, uansett hudfarge og etnisk bakgrunn.

Å lese en bibelfortelling har altså med etisk ansvar å gjøre. Som lesere må vi alltid spørre oss hvilke konsekvenser vår lesning har for andre. Dersom vår lesning fører til undertrykkelse av medmennesker, har vi all grunn til å spørre oss selv om vi kan ha misforstått selve poenget i bibelfortellingen. Dette er tydelig i de sørafrikanske eksemplene. Men det gjelder også i norsk sammenheng.

Bibeltekster

- 2. Mosebok kap. 3:1-15
- Josvas bok kap. 6, se særlig v. 2 og 27.

Spørsmål til samtale

- Hvorfor leser folk – både i Sør-Afrika og i Norge – bibelfortellingene i lys av sine egne erfaringer?
- Hvordan kan lesning av bibelfortellinger fungere undertrykkende også i vår norske sammenheng?
 - I forhold til kjønn: bibeltekster om at kvinner skal underordne seg -?
 - I forhold til penger: bibeltekster om at Gud velsigner den troende økonomisk -?

Knut Holter, professor i Det gamle testamente, Misjonshøgskolen i Stavanger

knut.holter@mhs.no